

اعداد متقابل

آنچه در کنار هر شاخص نیلی غایب است
پیوست یادداشت «چرا ائتلاف نیلی، منافع مهمی را پنهان می‌کند؟»

این پیوست هیچ عدد برآوردی ارائه نمی‌کند. هر رقم یا از داده رسمی بین‌المللی گرفته شده، یا به نهاد رسمی داخلی منتسب است. آنچه منتشر نمی‌شود، به‌عنوان عدد آورده نشده و صرفاً در تبصره پایانی به‌عنوان خلأ داده ثبت شده است. این تفکیک، خود استدلال است.

سه عددی که با هم خوانده می‌شوند

جینی مصرفی در محدوده تاریخی پایین خود است، در حالی که بیش از یک‌سوم جمعیت زیر خط فقر ۵/۵ دلاری قرار دارد. این تناقض ظاهری، خود یافته است: شاخص موجود، محل واقعی نابرابری را اندازه نمی‌گیرد.

۲۸٫۲٪

سهم درآمد
دهک بالا، ۲۰۲۳

۳۶٪

فقر با خط
۵/۵ دلار، ۲۰۲۳

۳۵٫۹

ضریب جینی
۲۰۲۳

منبع: World Bank, Poverty and Inequality Platform (سری ۱۹۸۶-۲۰۲۳)

ضریب جینی ایران در چهار نقطه مرجع

مقیاس افقی نسبت به پیشینه سری (۴۷٫۴) نرمال شده است.

تصحیح لازم در متن یادداشت: عبارت «جینی روندی یکسره صعودی نداشته و از ۳۶/۵ به ۳۵/۹ رسیده» سری را ناقص نشان می‌دهد و قابل رد کردن است. داده بانک جهانی نشان می‌دهد جینی در آخرین سال سری از ۳۴/۸ به ۳۵/۹ افزایش یافته است. صورت‌بندی ایمن: «جینی مصرفی در محدوده ۳۴ تا ۳۶ نوسان کرده، در حالی که فقر ۵/۵ دلاری به ۳۶٪ رسیده است.»

آنچه خودِ نهادِ حکومتی گفته است

قوی‌ترین عدد این رده، عددی است که مرکز پژوهش‌های مجلس منتشر کرده: در هفت استان، حداقل دستمزد قانونی کفاف سبد مصرفی خط فقر یک خانوار سه‌نفره را نمی‌دهد. این گزاره را نمی‌توان به «تحلیل جناحی» نسبت داد.

گزاره	مضمون	نهاد و منبع
ناکفایتی حداقل دستمزد	حداقل دریافتی در تهران، البرز، قم، اصفهان، گیلان، قزوین و مازندران هزینه سبد مصرفی فقر خانوار سه‌نفره را تأمین نمی‌کند	مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی؛ بازتاب در اعتمادآنلاین
ثبات نرخ فقر	نرخ فقر ثابت مانده و میانگین فاصله از خط فقر نیز تغییر نکرده است	مرکز پژوهش‌های مجلس، گزارش سبد غذایی خانوار
خط فقر تهران ۱۴۰۳	خانوار سه‌نفره شهر تهران: حدود ۲۰ میلیون تومان در ماه	زهره کاویانی، عضو هیأت علمی مرکز پژوهش‌های مجلس
نبود سیاست منطقه‌ای	فقدان سیاست حداقل دستمزد منطقه‌ای متناسب با هزینه سبد خط فقر	مرکز پژوهش‌های مجلس

چرا این رده تعیین‌کننده است: وقتی نهاد پژوهشی قوه مقننه اعلام می‌کند دستمزد مصوبِ خودِ حکومت زیر سبد فقر است، «ناترازی» دیگر یک نقص فنی نیست. دستمزد یک قیمت اداری است که تعیین می‌شود؛ پس فاصله آن با خط فقر یک تصمیم است، نه یک نتیجه.

خانوار سرپرست‌دار شاغل هم فقیر محسوب می‌شود – این تعریف انتقال، نه رکود

قاعده استناد: ارقام مربوط به شکاف دستمزد ۱۴۰۴ و ۱۴۰۵ و برآوردهای خط فقر تیر ۱۴۰۴ که در رسانه‌های غیررسمی منتشر شده‌اند، در این پیوست عمداً نیامده‌اند. تا زمانی که به گزارش شماره‌دار مرکز پژوهش‌ها یا مرکز آمار مستند نشوند، نباید نقل شوند.

هر عدد خسارت، یک قرینه توزیعی دارد

۳

شاخص‌های نیلی مقدار از دست رفته را می‌سنجند. ستون دوم، همان کمیتی است که اگر منتشر شود، تصویر از «فرسایش عمومی» به «انتقال از گروهی به گروه دیگر» تغییر می‌کند.

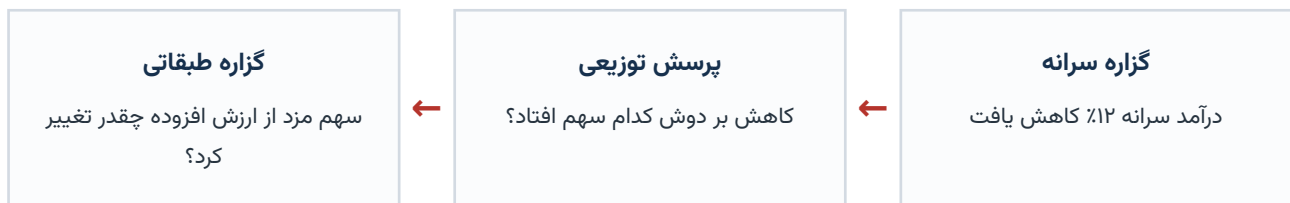
#	عدد نیلی	قرینه توزیعی	وضعیت انتشار
۱	ارز ۵۰ برابر	حجم ارز ترجیحی به تفکیک مالک نهایی؛ فاصله نرخ تخصیصی تا بازار ضربدر حجم	منتشر نمی‌شود
۲	تورم ۱۹ برابر	فهرست تسهیلات کلان و اشخاص مرتبط؛ خالص بدهی به شبکه بانکی	الزام قانونی، اجرا نمی‌شود
۳	خوراکی ۳۴ برابر	فاصله قیمت سر مزرعه تا خرده‌فروشی؛ سهم واسطه‌های شبه‌دولتی از واردات نهاده	پراکنده
۴	درآمد سرانه ۱۲٪-	سهم جبران خدمات کارکنان از ارزش افزوده	قابل محاسبه
۵	۱۶ میلیون زیر خط فقر	سهم ثروت دهک دهم و صدک صدم؛ جینی ثروت	محاسبه نشده
۶	۵۷ هزار شغل در سال	ترکیب مالکیتی اشتغال ایجادشده؛ خصولتی و بنیادها در برابر خصوصی واقعی	داده خام موجود است
۷	۶۳۰ هزار شغل صنعتی	تفکیک رشته‌فعالیت؛ سود انباشته صنایع انرژی‌بر بورسی در همان سال	قابل محاسبه

دو ردیف نشان‌دار (۴ و ۷) تنها مواردی هستند که داده اولیه‌شان اکنون در دسترس است: جداول حساب‌های ملی بانک مرکزی و صورت‌های مالی شرکت‌های بورسی. مرحله بعدی پژوهش باید دقیقاً از این دو آغاز شود.

یک نسبت که روایت را می‌چرخاند

«درآمد سرانه ۱۲ درصد کاهش یافت» یک گزاره سرانه است و سرانه، طبقه ندارد. همان واقعیت را می‌توان با نسبتی بیان کرد که طبقه دارد: چه سهمی از ارزش تولیدشده به کارِ مزدی رسیده است.

$$\text{سهم مزد} = \frac{\text{جبران خدمات کارکنان}}{100 \times \text{ارزش افزوده ناخالص}}$$

چرا این نسبت و نه چیز دیگر

- هم‌مخرج با خود نیلی است. هر دو از حساب‌های ملی می‌آیند؛ نمی‌توان آن را «داده جناحی» خواند.
- مستقل از تورم است. نسبت دو کمیت اسمی هم‌دوره است؛ بحث بر سر شاخص قیمت را دور می‌زند.
- مستقل از تحریم نیست، اما تحریم توضیحش نمی‌دهد. تحریم اندازه کیک را کوچک می‌کند؛ سهم مزد نشان می‌دهد کوچک‌شدن چگونه تقسیم شده است.
- باقی‌مانده‌اش خودش یک عدد است. هرچه سهم مزد نباشد، مازاد عملیاتی است – یعنی سهم سرمایه و رانت.

اگر تولید کوچک شده اما سهم مزد هم کاهش یافته، بحران توزیع شده است – نه تحمل‌شده

دستورالعمل استخراج، گام به گام

جدول زیر قالب خالی محاسبه است. هیچ سلولی نباید با برآورد پر شود؛ هر مقدار باید از جدول شماره‌دار حساب‌های ملی استخراج و شماره جدول در ستون آخر ثبت شود.

گام	عملیات	منبع اولیه
۱	استخراج سری «جبران خدمات کارکنان» به قیمت جاری، ۱۳۹۰ تا آخرین سال موجود	حساب‌های ملی، بانک مرکزی
۲	استخراج «ارزش افزوده ناخالص» به قیمت جاری برای همان سال‌ها	حساب‌های ملی، بانک مرکزی
۳	محاسبه نسبت و رسم سری؛ علامت‌گذاری ۱۳۹۷ به عنوان نقطه شکست	محاسبه پژوهشگر
۴	محاسبه باقی‌مانده (مازاد عملیاتی ناخالص) به عنوان قرینه سهم مزد	محاسبه پژوهشگر
۵	تکرار محاسبه به تفکیک بخش: صنعت، نفت و گاز، مستغلات، واسطه‌گری مالی	حساب‌های ملی، تفکیک بخشی
۶	مقایسه با سود انباشته و سود تقسیمی شرکت‌های بورسی همان بخش‌ها	کدال، صورت‌های مالی حسابرسی‌شده

سه شرط اعتبار

- سری باید یک منبع واحد داشته باشد. ترکیب اعداد بانک مرکزی و مرکز آمار در یک نمودار، بلافاصله قابل رد کردن است.
- هر شکست روش‌شناختی در سری (تغییر سال پایه، تجدیدنظر) باید در پانویس ثبت شود.
- ادعا باید در حد داده بماند: «سهم مزد چنین شد»، نه «فلان گروه چنین ربود». نتیجه‌گیری علی، کار مرحله بعد است.

خروجی این پروتکل یک نمودار تک‌خطی است که در کنار نمودار درآمد سرانه نیلی قرار می‌گیرد. اگر هر دو خط هم‌زمان نزول کرده باشند، روایت «همه ضرر کردیم» تأیید می‌شود. اگر سهم مزد سریع‌تر افت کرده باشد، روایت نیلی از حیث توزیعی ناقص است. هر دو نتیجه، برای پژوهش ارزشمند است.

تبصره: داده‌هایی که وجود ندارند

موارد زیر عمده‌اً در هیچ جدولی نیامده‌اند، زیرا عدد ندارند. غیاب آن‌ها نقص این پیوست نیست؛ موضوع آن است. یک نظام آماری که خسارت را دقیق می‌شمارد و تصرف را نمی‌شمارد، خود بخشی از سازوکار سیاست‌گذاری است.

- ثبت عمومی مالک نهایی بنگاه‌ها، بانک‌ها و پیمانکاران بزرگ؛
- فهرست تسهیلات کلان و وام‌های اشخاص مرتبط؛
- دفتر عمومی واگذاری زمین، معدن و حقوق توسعه‌ای؛
- محاسبه توزیع ارز ترجیحی و یارانه‌های پنهان بر حسب مالک نهایی؛
- ضریب جینی ثروت (در برابر جینی مصرف که تنها شاخص موجود است)؛
- حساب‌های ملی توزیعی برای درآمد، ثروت و سهم کار.

مطالبه دقیق، «شفافیت» به‌طور کلی نیست. مطالبه، انتشار همین شش قلم است. هر یک از آن‌ها قابل تعریف، قابل محاسبه و دارای نهاد متولی مشخص است.

منابع این پیوست

- World Bank, Poverty and Inequality Platform – Gini index, poverty headcount at \$5.50/day, top 10% income share, Iran, Islamic Rep., 1986–2023.
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی – گزارش سبد غذایی خانوار و مقایسه حداقل دستمزد با خط فقر استانی.
- زهرا کاویانی، عضو هیأت علمی مرکز پژوهش‌های مجلس – برآورد خط فقر خانوار سه‌نفره تهران، ۱۴۰۳.
- مسعود نیلی، سرمقاله دنیای اقتصاد – روایت کارنامه اقتصادی پس از ۱۳۹۷ (متن مورد نقد).
- Thomas Piketty, Emmanuel Saez, Gabriel Zucman, “Distributional National Accounts,” QJE 133(2), 2018 – الگوی روش‌شناختی حساب‌های ملی توزیعی.